

**Dr. Dudich Endre a földtani ismeretek
és a nyelvek kincsestára, egy igaz barát visszaemlékezéseivel**

**Dr. Endre Dudich the treasury of geology and languages,
memories of a friend indeed**

Dr. KOMLÓSSY György

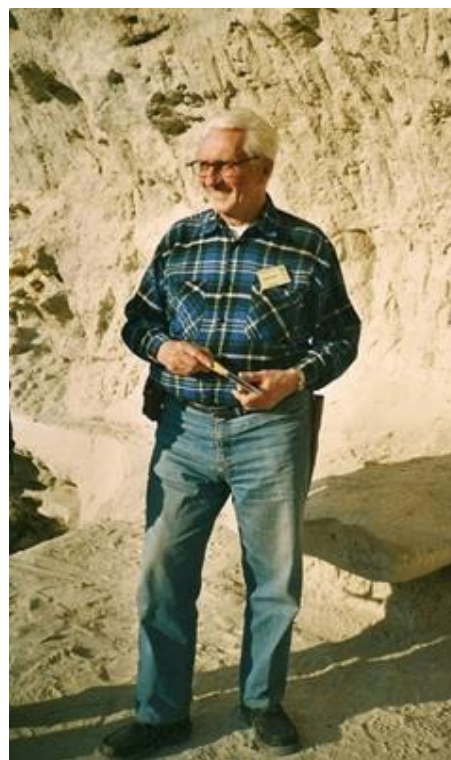
geokom38@gmail.com

Abstract

Dr. Endre Dudich (1934-2016) Hungarian geologist, biologist, chemist had been an excellent and unique personality of his time and he was also proficient in theology and philosophy. He was a polyglot speaking more than a dozen of languages. His carrier began at the Eötvös Loránd University, Budapest (in 1956) and finished at the INHIGEO (International Committee of History of Geosciences) in Paris, where as chief secretary dealt with organisation and managing of international geological correlation programs (1994). As a university lecturer he taught geology at the Sopron University (Hungary) and Sapientia University, Csíkszereda (Romania). The great personality was iconic member of the Hungarian Native American Hobbyst Group Organization and also the Hungarian Esperanto Organisation. His course of life is described by the Author, one of his closest friends.

Kivonat

Dr. Dudich Endre (1934-2016) magyar geológus, biológus, kémikus kiemelkedő egyénisége korának, aki a filozófiában, teológiában jártas humanista polihisztor volt, és akit egyedülállóan sokoldalú nyelvi ismeretei révén a földtan diplomatájaként ismerte a világ. Pályafutása a budapesti Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Őslénytani Tanszékétől (1956) a párizsi székhelyű INHIGEO (Geotudományok Történetének Nemzetközi Bizottsága) szervező főtitkári beosztásig ívelt. Földtant oktatót a magyarországi Soproni Egyetemen és a romániai csíkszeredai Sapientia Egyetemen is. Korának nagy egyénisége eszperantista és indián is volt, akinek életútját egy közeli barátja, a Szerző mutatja be.

„ne mondj le semmiről:
minden vágyad az Isten szava benned
mutatva, hogy merre rendelte menned.”
Babits Mihály

Amikor 1957 szeptemberében az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Természettudományi Kara épületének lépcsőjén először találkoztunk, bemutatkozva, egymással szembenézve kezét fogtunk. Bandi huszonhárom éves volt, én tizennyolc. Ő az Őslénytani Tanszék tanársegédje volt, én elsőéves geológus hallgató. Micsoda idők voltak! Egy évvel forradalmunk után, a megtorlás időszaka. Egy olyan idő, amikor „félelemtől bolyhos a honi éjszaka”, amikor mindenki mindenkitől félt. Ki gondolta volna akkor, hogy életünk útja majd többször keresztezi egymást? Ki gondolta volna akkor, hogy e kézfogás szorítása majd hatvan éven át haláláig, az utolsó kézfogásig tart, melege meg azon is túl, amit majd én viszek magammal az „örök vadászmezőkre”.

Ez az írás – a teljesség igénye nélkül – szemelgetés egy küzdelmes és méltán gazdag életútból, példaként a felnövekvő generációknak, és fejhajtásként korosztálya számára az Erdélyi Magyar Tudomány- és Technikatörténeti Konferencián, Nagyszalontán. Geológus, természettudós, tanár, filozófus, *geoteológus*, vagy *teogeológus*, tucatnyi nyelvet beszélő poliglott, műfordító, diplomata, nemes célokért küzdeni akaró Don Quijote, vagy ha kellett, Sancho Panza, Fehér Felhő, az idegen, betolakodók uralmát megvető indián, vagy hazáját keresve a csodaszarvast üző harcos, aki – amerre járt – bőséggel osztotta tehetsége és szorgalma révén szerzett tudását, aki örömet lelte abban, ha valaki azt igénybe is vette, ki

„Ha most feltámadna s eljöne közétek,
Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek.”
Arany János

Tudósokat, művészeket méltatnak olykor úgy, hogy „nagy ember volt, még külföldön is elismerték”. Kedves olvasóim, most elmondom, hogy ha egy magyar szakembert külföldön elismernek az nem nagy dolog. Elég csak a munkában, emberségben tisztességgel helytállni. A nagy dolog az, ha valakit még itthon is elismernek. A külhoni elismerés mellett Bandinak azért a honi elismerésből is jutott. Van, amiből bőven, és van, amiből vágyai és érdemei szerint talán kevésbé. Amit kapott, annál mindig többet akart. A többért újra meg újra iszonyatos céltudatossággal, akarattal tudott dolgozni. Az elismerés egyrészt a munkahelyi és tudományos szervezetekben betöltött beosztásokban, tisztségekben nyilvánult meg, másrészt kifejezésre jutott a kollégái, barátai részéről is a 70. és 80. születésnapján, 2004-ben a Magyar Tudományos Akadémián, majd 2014-ben a Magyar Állami Földtani Intézetben tartott köszöntő beszédekben. Az előbbit a Földtani Tudománytörténeti Évkönyv 2004-es 8. különszámában találhatjuk meg *Egy XX. századi magyar humanista polihisztor, Dudich Endre 70 éves* címmel.

A több, írott formában is rendelkezésre álló méltatása mellett most miért kell nekem itt megemlékezni? Mi újat tudok mondani? Lehet, hogy van, akinek majdnem semmit, de emlékéit felidézni mindenki számára érdemes. Nekem meg kötelességem.

Családi háttere révén a Kossuth-díjas egyetemi tanár édesapával, a Vendel/Vendl anyai ági családdal – ahogy ő írta magáról – „halmozottan előnyös helyzetű volt, ami halmozott felelősséggel is járt”. Ezzel a felelősséggel élt és dolgozott. Volt benne valami különös ösztön, hogy neki mindent tudni kell, amit más tud, sőt valamivel többet is. Ezért aztán folyton tanult. Követte édesapja tanítását: „Úgy tedd a dolgod, mintha minden rajtad múlna, úgy fogadd az eredményt, mintha semmi sem múlt volna rajtad.”

Bandi 1952-ben kitűnő eredménnyel érettségizett, az 1949-ben József Attiláról elnevezett volt ciszterci, Szent Imre Gimnáziumban, ahol már öt nyelven (latin, német, angol, francia, orosz) tanult. Az ifjúsági indián mozgalmakkal is középiskolás korában került kapcsolatba. Élete során időről-időre vissza is tért megpihenni ebbe az idealizált, csodálatos álmvilágba. Igazi kaland volt számára a való világ, amikor évtizedek múltán eljuthatott Dél-Dakotába, a lakoták szent Fekete-hegyéhez.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem kitüntetéses geológusi diplomáját 1956 októberében vehette át. Érdeklődése már egyetemi évei alatt is az ősvilági életre és az elemek körforgására összpontosult. Tanársegéd lett az Őslénytani Tanszéken. Tudását mélyítendő, a kőbezárt élet rejtelmeit jobban értendő, beiratkozott a biológia-kémia tanári szakra. Így egyszerre lett oktató és oktatott.

A forradalom, mint mindannyiunkban, de különösen azokban, akik akkor ifjak voltak, életre szóló nyomot hagytak. Karinthy nyomán:

*„De ifjú voltam, és setét agyamba
Ködös riasztó víziók lobogtak –
Egyetlen szívnek láttam a világot,
Melyben nehéz, sötét eszmék dobognak.”*

A forradalomról Bandi egyszer úgy emlékezett meg, hogy „voltak, akik meghaltak és mégis életben maradtak, és voltak, akik életben maradtak mégis meghaltak”.

Tanult filozófiát is, igaz, titokban, a jezsuitáktól, le is tette a záróvizsgát 1960-ban Krakkóban latinul. Tétéle a *De materialismo dialectico* volt. Ez a vizsgáztató páter részéről amolyan testre szabott tétel lehetett. Otthonosan mozgott a protestantizmus, a zsidó, a görög, az iszlám, sőt a buddhizmus hitvilágában is. Más vallások tanításaiban mindig a tisztelni illő hittételeket kereste. Talált is. Egyik kedvenc témája volt a geológia és a teológia összekapcsolása. Ezt még versben is megírta. Ezzel rám is nagy hatással volt: az iszlám országaiban, Indiában, Vietnamban dolgozva hasznát vettem annak, hogy ismertem a helyi lakosság vallási tanításait, s ez segítségemre volt a helyi lakossággal való együttműködésben.

Marosán György 1957. November 4-én, az ELTE Gólyavárban, nagyívű beszédében kijelentette, hogy „eddig csak az ellenforradalom leveleit separtuk össze, ezután még a gyökereit is kiirtjuk”. Ennek a gyökérirtásnak az eredményeként 1961-ben két diplomával kitüntetve – Balkay Bálint korán elhunyt kollégánkkal és más fiatal oktatókkal együtt – Bandit eltávolították az egyetemről. A legjobb oktatókat, akik a diákokhoz legközelebb álltak, akiket a diákok szerettek, és akiket a világ bármely egyeteme örömmel fogadott volna tanárnak. Egyetemi oktatói pályafutása, amire egyébként született, évtizedekre megszűnt, míg 1986-ban Vadász professzor utóda, Báldi Tamás az ELTE TTK Általános Földtani Tanszékén meg nem engedte, hogy az ötödéves hallgatók számára speciális kollégiumot tartson.

A büntetésnek, számkivetésnek szánt, családtól távol töltött küzdelmes évek a balatonalmádi Bauxitkutató Vállalatnál az alkotó tevékenységgel gyümölcsöző éveket hoztak. Megszervezte a Vállalat modern vegyi laboratóriumát, a kutatásokhoz támaszt adó Anyagvizsgálati Osztályt. Talán az olajipar rendelkezhetett olyan jól felszerelt tudományos kutató laboratóriummal, mint a Bauxitkutató Vállalat. Részt vett a felderítő kutatásokat megalapozó mélyföldtani térképek megszerkesztésében. Ennek eredményeként jutott el első hivatalos kiküldetése színterére, Zágrádba, ahol az ICSOBA (International Committee for Studying Bauxite. Alumina and Aluminium) Bárdossy javaslatára meg is szerveződött, ma is élő nemzetközi fóruma az iparágaknak. Nagy dolog volt ám ez akkor, egy majdnem nyugati országba utazni, előadást tartani, szakemberekkel találkozni, eszmét cserélni.

1966-ban kerültem a terepi kutató csoportból Almádi központba, Szabó Elemér helyetteseként az úgynevezett Kamerális, magyarul adat értelmező és feldolgozó osztály élére az azzal járó felelősséggel, de az azzal járó fizetés nélkül. Ezt emelt fővel vettem tudomásul, ezért Banditól elnyertem az „Oberkammer Zimmer Führer” kitüntető jelzót, hisz humora az volt, leggyakrabban szóviccek formájában, melyeken időnként jókat lehetett nevetni.

Hétközben – távol a családtól – jó volt egy idősebb cimborával az időt mútatni, akivel a napi munkahelyi dolgokon túl szinte mindent meg lehetett beszélni. Ami ebből az időből számomra egy életre megmaradt, az a rendszeres, napi, estébe nyúló beszélgetések, melyeknek témái a szakmai és politikai kérdésein túl felölelték az irodalmat, a világtörténelmet, és a francia nyelvleckéket. Ezek során felületes ismereteimet pengeéles kritikával pontosította. Azt, hogy nem tudtam latinul, nagyon nehezen, de meg tudta bocsátani, de hogy franciául ne tudjak azt már nem. A bauxitirodalom nyelve akkor még a francia volt. Az utolsó évtizedekben is gyakran találkoztunk egymás pesti otthonaiban és a zebegényi Dudich „kúria” kertjében, ahol az öreg diófa alatt a világot többször megváltottuk. Viták voltak, hogyne lettek volna! Ifjan, még ott Almádiban, úgy egymásnak tudtunk esni, hogy a környezetünkben lévők menekülőre fogták. Megengedhettük magunknak, a barátság maradt. Sőt, még egymásnak keresztkomái is lettünk. Ágnes lányomnak, feleségével, Manynival ők lettek a keresztszülei. Jövünk ki a templomból a keresztelőről, Bandi morog, nagyon mérges, valami nem tetszik neki. Unszoljuk mi baja, majd kirobban: „Egy pap annyit már tudhatna, hogy latinul az Ágnes tárgyesetben rendhagyó és nem Agnem, hanem Agnetem.” Szegény pap nem tudta, szerencséje volt, hogy ezek után kifizették.

Nyelvtudása nemzetközi szinten is egyedülálló volt. Hét nyelvből volt állami nyelvvizsgálója, de azért még tudott azok mellett még ugyanannyit. Ezek között már volt perzsa meg arab is, utoljára meg egy indián törzs nyelvén lakotául tanult, aztán elment közéjük és kipróbálta. A perzsa is kellett neki, hisz Iránban, a '70-es években többször is megfordult. Bauxitelemző laboratóriumot kellett kiépíteni, mert a hazai tapasztalatai alapján őt bízták meg. Ne menjen már el az ember egy olyan országba dolgozni, aminek a nyelvét valamennyire is ne tudja! Én is jártam Perzsiába, legutoljára bórt kutatni, ez a vállalkozás annyira megtetszett neki, hogy

nekem ajándékozta a *Teach yourself books* sorozatból a *Modern Persian* nyelvkönyvet. Még jó, hogy nem kérdezte ki. Egyébként húsz nyelvből fordított is.

Útja 1968-ban a Magyar Állami Földtani Intézetbe (MÁFI) vitte, ahol az Információs Csoport, majd az Adattári Osztály vezetésével bízták meg. 1973-ban aztán egyik alapítója lett az ott létesült Filozófiai Vitakörnek. Itt több mint ötven előadást tartott, közte egy huszonhárom előadásból álló sorozatot: *Kalandozás a filozofálás történetében a régi görögöktől napjainkig*.

Közben másodállásban dolgozott a GEOMINCO-nak is, ahol több külföldi kiküldetéssel, tanulmányúttal, a külföldi kapcsolatok építésének tudományát tanulmányozhatta. Tágra nyílt a világ, de tudományos téren nem volt előrejutás, ezért 1975-ben örömmel vette a Magyar Tudományos Akadémia Geokémiai Kutató Laboratóriumába történő meghívást, ahol öt évet dolgozott. A szerves geokémia, a bauxit nyomelemvizsgálatai mellett kandidátusi disszertációját is megírta a bakonyi eocén tárgyköréből. Kubai bauxitföldtani kiküldetése nagy kaland volt számára, ahol a poliglott, ahogy ott hívták, még bauxitelemzést is tanított.

1981-től már újra a MÁFI-ban volt, mint igazgatóhelyettes a dokumentációk számítógépes feldolgozásán és az anyagvizsgálati műszerpark korszerűsítésén serénykedett. 1984-ben plenáris tudománytörténeti előadást tartott a Moszkvai Geológus Világkongresszuson *Az alkímiától a geokémián át a kozmokémiáig* címmel. A merész témaválasztás bevált. Az INHIGEO (Földtani Tudományok Nemzetközi Szövetsége, párizsi székhellyel) 121 jelentkezőből főtitkárává választotta. A sikerről táviratban értesítették, amin csak annyi állt: „*c'est vous*” (*Őn az*). Most fizetődött ki igazán a sokoldalú nyelvtudása, mely nemzetközi szervezőmunkáit sikerre segítette. A párizsi Szövetség Földtudományi Osztályán az IGCP szervező titkára volt P-5 diplomáciai státusú besorolásban. A világban egyszerre futó, hozzávetőlegesen 50 geológiai projekt koordinálása, szakmai irányítása volt a feladata, mellyel összefüggésben a fél világot bejárta, Buenos Aires-től Kyotóig és Oslótól Nairobiig (1986-1992). Mindenkiel a saját nyelvén tudott beszélni, ami már eleve a siker hordozója a nemzetközi együttműködéssel véghezvitt tudományos kutatási programok megvalósításában, a nemzetközi kapcsolatok építésében. Közben meg segítette a hazai részvételt a nemzetközi közös földtani kutatásokban.

1994-ben vonult hivatalosan nyugdíjba, de erdőmérnököknek **általános** geológiát tanított a Nyugat-magyarországi Egyetemen, Sopronban, 1994 és 2004 között. Tanított a csíkszeredai Sapientián is (1999-2000). A soproni egyetemről megkapta a címzetes egyetemi tanár címet, melyre egy életen át vágyott, „*hogy majd egyszer...*”. Jogosan, mert arra született, hogy tanuljon, tudását pedig tovább adja. Ettől fosztották meg 1961-ben, amikor elbocsátották az ELTE TTK-ról. A seb még évtizedek múlva is újra meg újra felszakadt.

Publikált, tudományos írásos munkáinak száma a százat bőven meghaladja. Ezek három fő témakörre oszthatók:

- eocén
- bauxit
- tudománytörténet.

Első és legfőbb földtani kutatási területe az eocén volt, annak mind hazai, mind közép-és délkelet-európai kifejlődéseiről írt tanulmányai, melyek önállóan vagy társszerzőkkel: Kopek Gáborral, Kecskeméti Tiborral és a kolozsvári Mészáros Miklóssal közösen jelentek meg. Kandidátusi értekezését a bakonyi eocén üledékföldtanából írta (1979). Jelentősek a bauxit geokémiájával, nyomelem-geokémiájával kapcsolatos önállóan és társszerzőkkel (Magyarosi István, Siklósi Lajosné, Viczián Miklós, Tóth Ámos) írott munkái. Foglalkozott a hazai bauxittelepek mélyföldtani térképszerkesztésével (Károly Gyulával közösen), és a magyar bauxittelepek ősföldrajzával, korkérdésével is (Komlóssy Györggyel). Tudománytörténeti munkái mintegy felét teszik ki publikációinak. Minden írásos munkáját rendkívüli alaposság, fegyelmezett, amolyan *dudichi* precizitás jellemzi. Egyéb irodalmi tevékenysége szerteágazó volt, így a tudományos-fantasztikus témákon át vallástörténeti és filozófiai tárgykörökben is, sőt még verselni is szeretett.

Bandinak különös képessége volt arra, hogy rávegyen embereket arra, hogy azt csinálják, amit ő akar. Hatni, alkotni, gyarapítani, amitől aztán a haza – vagy az éppen képviselt ügy, valahogy majd csak fényre derül. Ez adta szervező készségének erejét.

- A Magyarhoni Földtani Társulat titkára volt 1975 és 1981 között,
- A Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának vezetője volt 1994 és 1997 között.
- A bécsi Geologische Bundesanstalt levelező tagja lett 1978-ban.
- A Szadeczky-Kardoss Elemér professzor által létrehozott tudományközi Geonómiai Bizottság egyik alelnöke volt a professzor halála után (1984).
- A francia Földtani Társulat külföldi alelnökévé választotta öt évre 1993-ban. Bárdossy után ő volt a második magyar ezen a poszton.
- Ötletadó gazdája és egyik alapító tagja a HUNGEO-nak, mely a világ geotudományokkal foglalkozó magyarjainak az 1996-ra a millicentenáriumra összehívott kongresszusára jött létre, és ami azóta mozgalommá szélesedett.

- A Magyarhoni Földtani Társulat tiszteleti tagja lett 1998-ban.
- A Tudománytörténeti Szakosztály elnöke volt 1997 és 2002 között.
- A Magyar Állami Földtani Intézet a 125 éves évfordulója alkalmából az év ammonitája nevű emlékgyűrűjét adományozta neki.
- A Magyarhoni Földtani Társulat társelnöke volt 2000 és 2006 között.
- A Szerb Földtani Társulat tiszteleti tagjává választotta 2001-ben.
- A Magyar Karszt-és Barlangkutató Társaság tiszteleti tagja lett 2002-ben.
- Oktatási munkákban való elismerés gyanánt Klebersberg-díjat kapott 2003-ban.
- Bauxitbányászatért érdemérmet kapott a Bakonyi Bauxitbánya Vállalattól 2004-ben.
- Két ízben töltötte be az Eszperantó Szövetség alelnöki posztját, 2007-től tiszteletbeli elnöke lett. Banderot számos kongresszuson vett részt, tartott előadást és 20 nyelvből 1700 oldalnyi szöveget fordított eszperantóra.

E sorok íróját az a hihetetlen megtiszteltetés érte, hogy meghívására 1996 és 2000 között a HUNGEO-nak első elnöke lehetett. Ez az egymást jól ismerő két barát közös eszmerendszeréből fakadt, a közösen vallott eszmének, miszerint a múltat ismerni kell, hogy a jövőt építhessük, de ennek a nyomorult, megalázott, szétszaggatott nemzetnek a sorsa felett nem sírni kell, hanem alkotni, ahogy azt már Kőlcsey megírta:

*„Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül.”*

Bandi a HUNGEO ötletgazdája volt azzal az alapvető célkitűzéssel, hogy a földtudományi szakemberek világtalálkozója jöjjön létre, ami lehetőséget biztosít arra, hogy Magyarországon, a szomszédos államokban és szétszórtan a nagyvilágban, a földtudományi szakemberek egymás munkáját közvetlenül megismerhessék és egyben a földtani és földrajzi közös magyar terminológia létrehozása megszülethessen. Az ötlet az övé volt, de a szervező munkát Zimmermann Katalin végezte a Magyarhoni Földtani Társulat részéről. Az első hívó szóra jöttek is szakemberek: Romániából, Jugoszláviából, Horvátországból, Ausztriából, Szlovákiából, Ukrajnából, Franciaországból, az Egyesült Államokból és Kanadából. Miért írom most ezt itt le? Mert valahol le kell írjam azt, ami leírhatatlan. Amikor négy-öt kuruc összehajol és álmuk valóra. Amikor korábban még hírből sem ismert emberek találkoznak és olyan végtelen földöntúli boldogsággal és szeretettel ölelik át egymást, ahogy azt mi sokan tettük az első, de még az azt követő találkozások során is. 1996. Augusztus 20-án a Duna-parti MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetség) székház palotájában ünnepi fogadás volt. Budapest a világ összes magyarjának fővárosa. Az ablakon kinézve ott állt a fényárban úszó budai vár, távolban a Gellért, zenés sétahajók a Dunán, a tükrében ringó nyári teleholddal. Igen, ezt tudtuk mi adni a külföldi magyarjainak. És mit kaptunk mi tőlük? A viszonzott vendégszeretet a környező országokban. Bandi meg is állapította: Magyarország a világ legnagyobb országa. Önmagával van körülveve.

A magyarkanizsai és munkácsi vagy ungvári földrajz tanár egymásba karolva sétálgatnak a nagy fogadási teremben. Eszmét cserélnek, hogyan oktatják a magyar földrajzot az iskolájukban. Én meg csak ballagok utánuk, hallgatom őket és végtelen öröm tölti el lelkemet, hogy annyi évtized után ez lehetővé válhatott. Dudich Bandi, ahogy azt a 2014-es találkozó pohárköszöntőjében vallotta: „Akárhogy is, számunkra a magyarság nem az elzárkózást, hanem a befogadást, nem ellenségeskedést, hanem együttműködést, nem fennhéjázó magyarkodást, hanem mindenki értékeinek megbecsülését jelenti.”

Óriási életút az övé. De a folyton elégedetlen, mindig még-még többet alkotni akaró ember azért elégedett lehet. Nemcsak a földtan részéről, minden intézménytől, társaságtól és egyéntől, minden elismerést megkapott mind Magyarországon, mind külföldön. De azért tudjuk, hogy kellett ehhez egy filigrán kis asszony, egy feleség is, aki annak a magas, erős embernek fogta a kezét, hogy az élet útján végig is tudjon menni, mert ahhoz, hogy a sólyom szabadon tudjon szárnyalni, ahhoz kell egy biztos otthon. Neki ez is megadatott. Szerette az Isten!

*„Keresheted őt, nem leled, hiába,
se itt, se Fokföldön, se Ázsiába,
a múltba sem és a gazdag jövőben
akárki megszülethet már, csak ő nem.
Többé soha
nem gyúl ki halvány-furcsa mosolya.
Szegény a forgandó, tiúndér szerencse,
hogy e csodát újólá megteremtse.”*

Kosztolányi Dezső